

พัฒนาการราชนาวิสัยามยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)
The Development of Siam Navy Force in the Early Bangkok Period
(B.E. 2325 - 2394)

น.ท.ดร.อนุชา ม่วงใหญ่

อาจารย์ประจำฝ่ายศึกษาโรงเรียนนายเรือ ทำหน้าที่หัวหน้าสำนักงานวิจัยโรงเรียนนายเรือ

anuchar2221@gmail.com

น.อ.หญิง ผศ.จิตต์จิรา ตั้งจิตวงศ์

อาจารย์ประจำฝ่ายศึกษาโรงเรียนนายเรือ

บทคัดย่อ

ราชนาวิสัยามถือกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีความสัมพันธ์และความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กันไปกับการค้าทางเรือ และสร้างความเจริญให้กับรัฐเป็นอย่างมาก การต่อเรือเพื่อการค้าที่มีบทบาทที่สำคัญของกองทัพเรือ มีการแบ่งแยกกำลังทางบกและทางเรืออย่างเด่นชัด แต่ยังขาดผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางยุทธวิธีทางเรือ บทบาทของทหารเรือจึงเป็นเพียงแค่การสนับสนุนให้กับกำลังพลหลัก โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การพัฒนาทางเรือมีความต่อเนื่องมาจากสมัยธนบุรี มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ จากการเรียนรู้และพัฒนาการใช้เรือจากชาวต่างชาติ เป็นยุคของการฟื้นฟูทางการค้าขายกับฝรั่งชาวยุโรป การพัฒนาเรือสินค้าจึงมีความเจริญรุ่งเรืองมีการพัฒนาการต่อเรือใหม่ทั้งหมด โดยดัดแปลงมาจากเรือรบของญวนตลอดจนมีการสร้างป้อมจนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวตะวันตกเข้ามาค้าขาย เจริญสัมพันธ์ไมตรีและแสวงหาอาณานิคม ทำให้พระองค์ มีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างเรือรบไว้ป้องกันประเทศ เพื่อเสริมกำลังป้องกันรักษาฝั่งทะเล จึงนับได้ว่ามีการพัฒนาการราชนาวิสัยามในยุคดังกล่าวอย่างชัดเจน

คำสำคัญ : พัฒนาการ ราชนาวิสัยาม รัตนโกสินทร์ตอนต้น

Abstract

Siam Navy Force was established since Ayutthaya Kingdom. At that time, diplomatic relations and maritime trading were successful. So the State could achieve the great profit. Ship building played an important role for navy force. The organization was clearly separated from other military forces. There were no experts on navigation tactics. For this reason, naval officer merely supported personnel staff officer. Progress on shipcraft continued from Thonburi Period. Knowledge and skill on maritime navigation were inculcated. At that time was commenced the reopening of trading with European merchants. The shipbuilding development was growing as well. Siam Navy Force learned shipbuilding from Vietnam Navy Force. Fortress had been built as well. During the reign of Rama III, foreign merchants began to trade in search of colonies and did diplomatic

relations. The king needs navy vessels to guard along the coast of the country. It would be said that Siam Navy Force progressed obviously ever since.

Keywords: Development. Siam Navy. The beginning of Bangkok Period.

บทนำ

พัฒนาการราชนาวิสัยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) เป็นบทความที่ศึกษาจากเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือ ตลอดจนบันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ของกองทัพเรือในอดีต (สมัยสุโขทัยและสมัยกรุงศรีอยุธยา) ที่มีการพัฒนา ในการจัดตั้งกำลังรบทางเรือในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ บุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการพัฒนากองทัพเรือ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ และบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ) ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์อันนำไปสู่แนวคิดและการพัฒนา กองทัพเรือในปัจจุบันบนพื้นฐานของร่องรอยทางประวัติศาสตร์อันควรจดจำ ต่อไป

กองทัพเรือในอดีต

ในอดีตประเทศไทยมีทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือมาแต่โบราณ แต่ลักษณะของทหารไทยในสมัยแรกๆ นั้น ยังมิได้แยกออกเป็นทหารบกและทหารเรืออย่างเด็ดขาด โดยใช้บุคคลพลกเดียวกันรบทั้งทางบกและทางน้ำ เรียกวมกันว่า “ทหาร” (H. Warrington Smyth. Five years in Siam, 1898: 27) ทั้งนี้เพราะในสมัยโบราณ ไทยยังไม่มีทหารที่ศึกษายุทธวิธีทางเรืออย่างแท้จริง เพียงแต่ว่ายามศึกก็ใช้ทหารที่ชำนาญทางทะเลทางแม่น้ำให้ลง ปฏิบัติหน้าที่ในเรือ (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชูปถัมภ์, 2426 : 6) การที่ทหารใช้เรือแจว เรือพาย หรือเรือใบเป็น พาหนะลำเลียงขนส่งกำลังพลและยุทธสัมภาระไปตามแม่น้ำลำคลองหรือชายทะเล เพื่อไปรบกับข้าศึก เรือเป็น พาหนะที่สามารถนำคน เครื่องศาสตราวุธและเสบียงอาหารไปได้ล่ำละมากๆ และยังสามารถขนอาวุธหนัก เช่น ปืนใหญ่ ไปได้สะดวกกว่าทางบก กองทัพเรือในสมัยโบราณจึงมีประโยชน์ในการช่วยอุดหนุนเป็นกำลังแก่กองทัพส่วน หนึ่ง (พระยาศรีสุริยราช, 2463 : 4) การเคลื่อนกำลังทางเรือทำได้รวดเร็วกว่าทางบก ไทยจึงนิยมยกทัพไปทางเรือ จนสุดทางน้ำแล้วจึงยกต่อไปโดยทางบก แม้ทัพในสมัยนั้นจึงต้องมีความรอบรู้ทางวิชาการผ่านเรือด้วย คือ ต้องรู้ เส้นทางน้ำและฤดูกาลในท้องถิ่นเกี่ยวกับระยะเวลาที่น้ำท่วมหรือน้ำลดในพื้นที่นั้นเป็นอย่างดี ในกองทัพโบราณจึง ต้องมีตำแหน่งสำคัญทางราชการทหารชั้นแม่ทัพตำแหน่งหนึ่งเรียกว่า “ท้ายน้ำ” (พล.ร.ต.ชน ปัจจุสานนท์, 2509 : 138-140) เป็นต้น

ในสมัยสุโขทัย ...พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้รวบรวมชาวไทยตั้งราชอาณาจักร และใช้หลักในการป้องกัน ประเทศ โดยถือว่าผู้ชายทุกคนต้องเป็นทหาร มีหน้าที่ป้องกันประเทศ การจัดกำลังรบในสมัยนั้นใช้พลเดินเท้าเป็น ส่วนใหญ่ อาวุธที่ใช้ได้แก่ ดาบ หอก แหวน หลาว ทวน และธนู เป็นต้น หน่วยเคลื่อนที่เร็วได้แก่ทหารม้า ส่วนกำลัง รบที่ใช้โจมตีเพื่อหวังผลชัยชนะเด็ดขาดจะมีทหารช้างร่วมด้วย (พลเอก สายหยุด เกิดผล, 2525: 45) บันทึกเรื่องราว เกี่ยวกับทหารมีปรากฏอยู่น้อยเต็มที สิ่งที่เรารู้พอจะทราบบ้างก็มีแต่เพียงการทำสงครามในไตรภพกาลว่าเกิดขึ้นกี่ครั้ง และผลเป็นเช่นไร การทหารในสมัยสุโขทัยในสมัยนั้นคงจะจัดขึ้นตามลักษณะความสัมพันธ์ทางครอบครัว

เช่นเดียวกับการปกครองคือมีการแบ่งประชาชนออกเป็นหมู่เหล่า ภายใต้การควบคุมของเจ้าหมู่ ยามสงบเจ้าหมู่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำฝ่ายพลเรือน ครั้นยามสงครามก็จะมีการเกณฑ์ผู้คนรวบรวมกันขึ้นเป็นกองทัพ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2509 : 3) การฝึกซ้อมอาวุธจึงตกเป็นหน้าที่ของชาวไทยทุกคนที่จะต้องชวนชวนศึกษาตนเองภายในครอบครัว สกูลวงศ์ หรือในกลุ่มของตน (กระทรวงกลาโหม, 2496 : 14) ในสมัยอยุธยา ประเทศไทยมีกำลังกองทัพที่เข้มแข็ง หลักการทหารทั่วไปคงเหมือนกับสมัยกรุงสุโขทัย คือมีแต่กำลังทางบก ต่อมา พ.ศ. 1991 ได้เปลี่ยนแปลงหลักการที่สำคัญและมีการจัดตามแบบ ตำราพิชัยสงคราม”ซึ่งบ่งถึงวิธีจัดกองทัพ การยกทัพ การดำเนินกลยุทธ์ ได้แบ่งแยกกิจการทหารกับพลเรือนออกจากกันกำหนดให้ชาวนครรัฐชาวไทยทุกคนต้องเข้ารับราชการทหาร และจัดกำลังเป็น 4 เหล่า ได้แก่ ราบ (เดินเท้า) ม้า รถ ช้าง เรียกว่า จตุรงคเสนา (กรมศิลปากร, 2507 : 12) สำหรับอาวุธคมมีเช่นเดียวกับกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2081 ในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราชได้ใช้ “อาวุธปืนไฟ” ในการรบกับพม่าที่เมืองเชียงกรานครั้งแรก โดยฝรั่งเศสไปตุงเตนนำเข้ามาและสมัครเป็นทหารอาสา ต่อมา พ.ศ. 2199 จึงสร้างปืนไฟขึ้นใช้เอง และได้จัดตั้งกองทหารอาสาชาวฝรั่งเศสขึ้น(พันตรี ดำเนินละเขกุล, 2496 : 19) นอกจากนี้ยังมีกองทหารอาสาชาวฮอลันดาและญี่ปุ่นด้วย

ประวัติศาสตร์ราชนาวิสยามในสมัยอยุธยา

นับจากในอดีต กิจการทหารเรือไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ว่าไทยเคยยกทัพเรือไปรบกับข้าศึกหลายครั้ง แต่ในสมัยนั้นการทหารเรือยังมิได้แยกออกจากทหารบกอย่างเป็นสัดส่วน อันเนื่องจากจำนวนไพร่พลยังมีน้อย ไม่สามารถแบ่งทหารสำหรับยุทธวิธีทางเรือได้โดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามทางเรือก็ใช้ทหารบกนั้นเองทำหน้าที่เป็นทหารเรือ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2426 : 6)ในสมัยต้นอยุธยา อาณาเขตของประเทศไทยได้แผ่กว้างลงมาทางใต้ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, : 98-99) ทำให้การค้าทางทะเลมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ชาวต่างชาติได้เข้ามาติดต่อทำการค้าขายกับไทย โดยมีโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เข้ามาติดต่อในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หลังจากนั้นไทยก็มีสัมพันธภาพกับฮอลันดา สเปน อังกฤษและฝรั่งเศส โดยกลุ่มที่เข้ามาในสมัยแรกนั้น มักเป็นนักผจญภัยแสวงหาโชคลาภและเป็นพ่อค้าไปในตัว ความประสงค์ที่เข้ามาก็เพื่อผลประโยชน์ในการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับสินค้าพื้นเมืองเท่านั้น ในขั้นแรกเป็นเพียงการทำการค้าโดยลำพังตนเอง ต่อมาจึงได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลของตน เมื่อมาถึงประเทศไทยก็ได้รับการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าได้สะดวกโดยเสียภาษีบ้างตามสมควร ชาวยุโรปก็เปิดโอกาสให้ตั้งสถานีการค้าเป็นสัดส่วนได้ (สมเจีย อนุมานราชธน, 2493 : ข) เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงอนุญาตให้โปรตุเกสตั้งสถานีการค้าได้ที่ปัตตานีเป็นสถานีใหญ่ เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับชนชาติตะวันตกและการค้าขายทางทะเลในสมัยอยุธยา ได้เจริญรุ่งเรืองที่สุดในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีการค้าขายกับประเทศทางยุโรปอย่างกว้างขวาง ถึงขั้นส่งราชทูตเจริญพระราชมิตรแลแลกเปลี่ยนกับฝรั่งเศส ซึ่งเพิ่งเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยเป็นครั้งแรกในรัชสมัยนั้น เพราะการเป็นมิตรสนิทกับฝรั่งเศสจะช่วยให้ไทยสามารถต่อต้านอำนาจของฮอลันดาและอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นกำลังคุกคามไทยอยู่ (ทรงศรี อาจอรุณ, 2506 : 14-22) สำหรับนายเรือและคนประจำเรือนั้น ส่วนมากจะไม่ใช้ชาวสยาม เพราะชาวสยามเพิ่งจะ

ริเริ่มทำการค้าทางทะเล ย่อมจะขาดความรู้และความชำนาญในการเดินเรือในมหาสมุทร อีกทั้งการค้าขายกับคนต่างชาตินั้นจำเป็นต้องพูดภาษาให้เข้าใจกันกับอีกฝ่ายหนึ่งได้ ชาวจีนและแขกนั้นทำการค้าเกือบทุกเมืองท่า และมีความชำนาญในการเดินเรือมานานโดยมีชาวจีนทำการค้าทางตะวันออกของประเทศไทย และแขกในการดำเนินการค้าทางด้านตะวันตก นอกจากนี้ยังมีกรมท่ากลางซึ่งมีหน้าที่ดูแลกิจการค้าและติดต่อกับชาวยุโรป เจ้ากรมเหล่านี้จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในกิจการค้าและรู้ภาษาต่างประเทศจึงจะติดต่อกับการค้ากับคนต่างชาติได้สะดวก จึงมีชาวต่างประเทศมารับราชการในไทยจนได้รับตำแหน่งสูงๆ

ด้านการต่อเรือในสมัยอยุธยา ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อกับค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า โดยชาติเหล่านั้นได้รับความสะดวกในการติดต่อและค้าขายอย่างมากจากนโยบายของพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติและหวังผลในทางการเมือง ซึ่งนอกจากรูปแบบของเรือสำเภาจีนที่ต่อกันเป็นพื้นแล้ว ยังได้รับเทคโนโลยีการต่อเรือกำปั่นแบบชาติตะวันตกขึ้นใช้ด้วย มีหลักฐานจากจดหมายเหตุของบาทหลวงเดอซัสส์ กล่าวถึงการค้าทางทะเลของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเอาไว้ว่า “ในแม่น้ำเต็มไปด้วยเรือของฝรั่งเศส อังกฤษ วิลันดา จีน ญี่ปุ่น และไทย และยังมีเรือใหญ่น้อยอีกเป็นจำนวนมากแทบจะนับมิถ้วน พระเจ้ากรุงสยามกำลังทรงดำริจะสร้างกำปั่นแบบฝรั่ง มีกำปั่นที่กว้านลงน้ำแล้วเมื่อเร็วๆ นี้ 3 ลำ ” ในช่วงนี้การต่อเรือได้เจริญรุ่งเรืองมาก โดยเป็นการต่อเรือหลวงเพื่อที่จะใช้เรือเหล่านั้นสำหรับไปค้าขายทางทะเล และเมื่อยามมีศึกสงครามจึงจะเกณฑ์เรือเหล่านั้นมาใช้ในรายการทัพ นับว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการต่อเรือรบที่มีการพัฒนาการมากเป็นอย่างยิ่ง... โดยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้เริ่มใช้เรือใบสำหรับรบทางทะเล โดยยกทัพไปตีเมืองมะละกาเมื่อ พ.ศ.1998

ต่อมาใน พ.ศ. 2310 ขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้นั้น พระยาวชิรปราการ (พระเจ้าตากสินมหาราช) นำสมัครพรรคพวกฝ่าวงล้อมออกมา แล้วชั่งสมผู้คนได้ประมาณ 500 คน จึงไปตีเมืองจันทบุรีและตั้งมั่นอยู่ที่นั่นเพื่อเตรียมการต่อเรือรบ จำนวน 100 ลำเศษ รวบรวมชาวไทยและจีนจัดเป็นกำลังรบได้ประมาณ 5,000 คน แล้วยกทัพออกจากเมืองจันทบุรีมาทางปากน้ำเจ้าพระยา ตีได้เมืองธนบุรีคืน แล้วรีบยกขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาเข้าตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้นจนทัพใหญ่ของพม่าแตกพ่าย และขับไล่พม่าออกพ้นเขตแดนไทย กำลังทางเรือถือเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยสนับสนุน กำลังทางบก ในการป้องกันเอกราชของชาติ ในยุคสมัยดังกล่าว

บทบาทของทหารเรือในสงครามสมัยอยุธยา

แม้ในประวัติศาสตร์จะมีการส่งกำลังทางเรือออกไปรบหลายครั้ง แต่ลักษณะของทหารก็ยังมิได้แบ่งแยกออกเป็นทหารบกและทหารเรืออย่างเด็ดขาด ...ลักษณะการยกทัพไปทำสงคราม จะยกกองทัพเรือไปแต่ลำพังโดยไม่มียกทัพบกเป็นกำลังรบไม่ได้ การรบมักจะเป็นการช่วยกันรบทั้งทางบกและทางน้ำ กองทัพเรือที่เคลื่อนที่ได้สะดวกและรวดเร็วกว่า ก็จะไปสกัดทัพข้าศึกเอาไว้ก่อน ถ่วงเวลาจนกว่ากองทัพบกจะตามไปทันและช่วยกันรบ เช่น พ.ศ. 2127 (ค.ศ. 1584) เมื่อสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงประกาศอิสรภาพ พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงได้ส่งกองทัพมาปราบสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงจัดทัพบกไปรบไม่ทัน เพราะน้ำเพิ่งลด พื้นดินยังแฉะมาก จึงส่งกองทัพเรือไปสกัดพม่าไว้ก่อนที่เมืองสุพรรณบุรี จนกระทั่งกองทัพบกตามไปทันและช่วยกันรบจนมีชัยชนะต่อข้าศึก (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง

ราชานุกาพย์, 2507: 95) ในกรณีหนึ่ง ถ้าสงครามนั้นเกิดขึ้นในบริเวณที่เรือไปไม่ถึงถึงทัพเรือก็จะเป็นแค่เพียงขบวนเสด็จและเป็นพาหนะขนส่งจนถึงที่ตั้งประชุมทัพ ต่อจากนั้นก็ยกกองทัพไปทางบกทางเดียว ถ้ายกกองทัพเรือไปตามแม่น้ำแต่ลำพังโดยไม่มียกทัพบกคอยสนับสนุนแล้ว หากพบกับข้าศึกที่ยกมาทางบกและเกิดปะทะกันขึ้น กองทัพเรือก็ย่อมจะเสียเปรียบมาก เพราะต้องแบ่งกำลังส่วนหนึ่งไปเป็นพลแจวพลพายตามน้ำหนักของเรือ ใช้เป็นพลรบไม่ได้เต็มที่ เมื่อยกพลขึ้นบกแล้วจึงจะกลายเป็นทหารบกได้ทุกคน ถ้าพื้นที่นั้นข้าศึกยึดครองอยู่และต่อต้านการขึ้นบก ฝ่ายเรือจะต้องใช้ในที่หัวเรือยิงเปิดทางแล้วนำเรือเข้าฝั่ง เพื่อให้ทหารที่บรรทุกมาขึ้นบกทำการรบได้ สันนิษฐานว่า ถ้าหากจำเป็นต้องรบกับเรือข้าศึกคงใช้ปืนใหญ่ที่หัวเรือยิงในระยะห่าง เมื่อเข้าประชิดจึงใช้ทหารในเรือรบกันด้วยอาวุธประจำตัวอีก อีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายกองทัพเรือเสียเปรียบก็คือ กองทัพบกอยู่ในที่ซึ่งมีชัยภูมิดีกว่า เพราะอยู่ในที่สูงจึงยิงได้นัดกว่า และหาที่กำบังได้ง่ายกว่ากองทัพเรือ แต่ถ้าฝ่ายที่มีกองทัพเรือนั้นมีกองทัพบกบริดพันอยู่กับทัพบกข้าศึกด้วย กองทัพเรือก็ช่วยได้นัด และถ้ากองทัพบกไม่มีกองทัพเรือช่วยเหลืออยู่ก็จะประสบกับความยากลำบากเช่นกัน เช่น อาจจะขาดเสบียงอาหาร หรือต้องล่าถอยอาวุธหนักไปทางบกซึ่งจะได้รับความลำบาก

กล่าวได้ว่าบทบาททหารเรือในสมัยอยุธยา ยังมีให้มีการแบ่งแยกออกจากทหารบก อันเนื่องจากชาวผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางยุทธวิธีทางเรือ บทบาทของทหารเรือจึงเป็นเพียงแค่การสนับสนุนยุทธวิธี สนับสนุนกำลังพลหลัก หรือสนับสนุนขบวนเสด็จของผู้นำทัพ เมื่อถึงจุดหมายแล้ว กำลังพลส่วนที่เป็นทหารเรือก็สามารถปฏิบัติการในภารกิจของทหารบกได้ทันที เช่นกัน

เรือรบในสมัยอยุธยา

เรือรบในสมัยอยุธยา แบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก คือ เรือรบสำหรับใช้ในแม่น้ำลำคลองประเภทหนึ่ง และเรือรบที่ใช้ในทะเลอีกประเภทหนึ่ง แต่เมื่อมีศึกสงครามกับหัวเมืองชายทะเล ในบางครั้งก็จะมีการใช้เรือรบในแม่น้ำเข้ามาช่วยรบด้วย ถ้าระยะทางใกล้ก็จะยกกองทัพเรือออกไปจากนครหลวงทีเดียว แต่ถ้าเป็นระยะทางไกลก็จะเกณฑ์ทัพเรือจากหัวเมืองชายทะเลในเส้นทางเรือ หรือยกกองทัพบกไปตั้งค่ายแล้วต่อเรือตามหัวเมืองที่ใกล้กับที่ข้าศึกนั้น ... โดยในสมัยอยุธยานี้เอง นิยมใช้ยุทธวิธีการรบทางน้ำในรูปแบบของการรบในแม่น้ำมากกว่าการรบในทะเล เพราะสงครามที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น มักจะรบกันทางเหนือและภาคตะวันตกเป็นหลัก ซึ่งต้องใช้เรือรบในแม่น้ำ(สมเด็จพระนารายณ์มหาราช, 2507 : 2) เป็นสำคัญ ลักษณะเด่นของกองกำลังทางเรือในสมัยอยุธยาจึงเป็นรูปแบบของเรือรบในแม่น้ำเป็นหลัก เรือที่ใช้เหล่านี้ มีชื่อเรียกว่า “เรือแซ” โดยในสมัยรัชการสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091-2111) ได้มีการปรับปรุงกิจการทหาร เปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางการรบ และการใช้เรือในการรบ ทรงมีพระราชดำริดัดแปลงเรือแซ เป็นเรือเอกชัย และเรือรูปสัตว์ต่างๆ (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช, 2475 : 142) “เรือแซ” มีลักษณะเป็นเรือยาว ขุดจากซุงทั้งต้น มีใช้มาแต่โบราณ เคลื่อนที่โดยการตีกรรมเชียง ลำหนึ่งใช้ประมาณ 20 กรรมเชียง ความยาวของเรือสุดแต่รูปแบบท้องถิ่น ถ้าท้องถิ่นใดลำน้ำคดเคี้ยวมากเรือก็สั้น ความประสงค์เดิมของเรือนี้ก็เพียงเพื่อบรรทุกสินค้าไปค้าขายระหว่างตำบล ครั้นเมื่อมีสงครามทางราชการก็เกณฑ์เอาไปใช้บรรทุกคน เเสบียงอาหาร และเครื่องศาสตรา โดยในเวลาต่อมา รูปลักษณะของเรือและเครื่องศาสตราอยู่ในเรือรบ

ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาโดยตลอดหลายสมัย (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2091) จนในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้ทรงปรับปรุงและคิดรูปแบบเรือรบขึ้นเพิ่ม 2 แบบ คือ “เรือไชย” เป็นเรือยาวทำด้วยผืนไม้ เช่นเดียวกับเรือแซ แต่เปลี่ยนเป็นใช้พายและมีที่ให้ทหารลงประจำลำมากขึ้น (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2507 : 4) โดยเรือไชยเป็นเรือที่ถูกดัดแปลงรูปแบบมาจากเรือแซ ทั้งนี้ก็เพราะเรือแซเป็นเพียงเรือพาหนะขนคน และเครื่องศาสตราวุธต่างๆ ไม่ใช่เรือรบหลัก จึงต้องดัดแปลงเรือเพื่อติดอาวุธสำหรับใช้ในการสู้รบด้วย และอีกรูปแบบคือ “เรือศรีษะสัตว์” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505 : 29) เรือชนิดนี้จะมีหัวเรือกว้างสำหรับติดตั้งปืนใหญ่ เนื้อช่องปืนขึ้นไปทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ครุฑและสิง ...กล่าวได้ว่า การพัฒนาเรือรบในสมัยอยุธยา ได้มีการพัฒนาการจากเรือพายเรือแจวในการสมัยช่วยรบชนสัมภาระมาเป็นเรือ รูปสัตว์ต่างๆ และมีการติดตั้งเครื่องศาสตราวุธในเรือรบและดัดแปลงให้มีการบรรทุกกำลังพลได้มากขึ้นกว่าในยุคก่อน ในด้านยุทธวิธีในการรบยังเป็นเพียงการรบในแม่น้ำมากกว่าการรบในทะเล

บทบาททหารเรือในสมัยธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรี ได้ปรับปรุงกิจการทหารตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยาและต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สำหรับประเทศที่มีอาณาเขตจดทะเล มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี “กำลังทางเรือ” ไว้คุ้มครองป้องกันและรักษาอธิปไตย ซึ่งได้เกิดขึ้นพร้อมกับกำลังทางบก นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในตำนานเรือรบไทย มีความตอนหนึ่งว่า...ควรเชื่อได้ว่า สยามประเทศนี้คงมีเรือรบมาแต่แรกตั้งบ้านเมืองเป็นเอกราชและได้ใช้เรือรบเป็นประโยชน์ในการทำศึกสงครามมามากมายหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ:9)

ในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์นักรบที่ใฝ่พระทัยในการบำรุงและใช้ประโยชน์จากกองทัพเรือ... เมื่อเสด็จหนีจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว พระองค์ได้ไปข่มต่อเรือรบอยู่ที่จันทบุรีพร้อมทั้งเกณฑ์เรือสินค้าตามเมืองท่าแถบนั้น รวบรวมจนพอแก่ความต้องการแล้วจึงเสด็จยกกองทัพเรือมาทางทะเลเข้ามาทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงกู่เอกราชให้แก่ประเทศได้แล้วตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ก็ด้วยทรงคำนึงถึงยุทธศาสตร์ทางเรือเป็นสำคัญ คือ ถ้าพม่าส่งกำลังมาปราบปรามและพระองค์สู้ไม่ได้ก็จะถอยออกทะเลได้สะดวกเพื่อไปสะสมกำลังใหม่ที่จันทบุรี ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงยกกองทัพเรือทะเลไปปราบปรามหัวเมืองปักษ์ใต้ที่เมืองนครศรีธรรมราชและตีกรุงกัมพูชาจนได้เป็นบันทายเพชรคืนมา ครั้นเมื่อถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์กองทัพเรือทะเลก็มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามหัวเมืองมลายู และต่อต้านกองทัพเรือพม่า ...ต่อมาในรัชกาลใดไม่ปรากฏ ได้มีการคิดทำเรือกราบขึ้นมาอีกอย่าง ใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับเรือไชย แต่แล่นได้รวดเร็วกว่า เพราะทำเปลือกให้บางรูปเรือจึงเพรียวขึ้นโดยเรือทั้ง 4 แบบนี้ คือ เรือแซ เรือไชย เรือศรีษะสัตว์ และเรือกราบ ได้ใช้เป็นเรือรบในแม่น้ำมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2507: 4) กล่าวโดยสรุปได้ว่าในสมัยธนบุรีกิจการทหารเรือยังไม่มี ความแตกต่างจากสมัยอยุธยา บทบาททหารเรือยังเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสนับสนุนทางบกในการรบ จนถึงสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้วยพระปรีชาสามารถทางการรบทางน้ำ ด้วยความเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำการ

เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดในการเป็นผู้นำทางการบรรพชา ทรงต่อเรือรบและนำเรือสินค้ามาดัดแปลงเป็นเรือรบ ทรงเป็นนักรบทางน้ำจนที่ประจักษ์

ในด้านการจัดตั้งกำลังรบทางเรือในสมัยรัตนโกสินทร์ จากการที่กองทัพเรือในสมัยโบราณมีประโยชน์ในการช่วยอุดหนุนเป็นกำลังแก่กองทัพส่วนหนึ่ง (พระยาศรีสุริยปริชา, 2463 : 4) ซึ่งการเคลื่อนกำลังทางเรือทำได้รวดเร็วกว่าทางบก ไทยจึงนิยมยกทัพไปทางเรือจนสุดทางน้ำแล้วจึงยกต่อไปโดยทางบก โดยลักษณะของเรือรบในอดีตเป็นการรบในแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ การใช้เรือจึงมีการดัดแปลงแก้ไขมาหลายสมัย จากเรือที่เป็นพาหนะขนคนและอาวุธ เป็นเรือติดอาวุธในการสู้รบ เป็นรูปลักษณะต่างๆ ดังกล่าวโดยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ สภาพการค้าทางทะเลของสยามไม่แตกต่างจากในสมัยกรุงศรีอยุธยามากนัก มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนมากที่สุด โดยใช้เรือสำเภาแบบจีนที่ต่อขึ้นในสยาม และใช้คนจีนเป็นนายเรือ (John Crawford, 1830 : 154)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กับการพัฒนากองทัพเรือ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ ยังมีได้มีการแบ่งแยกออกเป็น ท้าบก ท้าเรือ เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่กำลังทางเรือได้มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามหัวเมืองมลายูและต่อต้านกองทัพเรือพม่า โดยช่วยสนับสนุนให้ทัพบกปฏิบัติการกิจได้ลุล่วงไปด้วยดี ในคราวที่พม่ายกทัพมาตีไทย พ.ศ. 2318 สำหรับทางภาคใต้มีแก่งหวุ่นแมงยี่เป็นแม่ทัพเรือไปตีหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตก ภายหลังจากได้ชัยชนะจากการรบที่ลาดหญ้าแล้ว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท รัยยกทัพเรือไปรบกับพม่าทางทิศใต้ จึงทรงยกทัพเรือออกจากพระนคร เมื่อเดือน 4 ขึ้น 5 ค่ำ พ.ศ.2328 และได้ทรงเรือพระที่นั่งสำเภาท้ายรถ ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งที่เพิ่งต่อแล้วเสร็จในการไปราชการทัพครั้งนี้ พร้อมด้วย เครื่องศาสตราวุธ พลรบ พลแจว 20.000 เศษ ยกทัพไปยังเมืองชุมพร เมื่อถึงชุมพรก็โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งค่ายหลวงและพลับพลาที่ประทับขึ้น มีรับสั่งให้พระยากลาโหมราชเสนาและพระยาจำแสนยกกรเป็นกองหน้ายกทัพบกแล้วออกไปรบกับพม่าที่เมืองไชยา กำลังของพม่าที่เมืองไชยาถูกตีแตกกระจัดกระจายไปเมื่อตีเมืองไชยาได้แล้ว กรมพระราชวังบวรฯ ได้เสด็จยกทัพหลวงโดยทางชลมารคไปประทับที่เมืองไชยา แล้วเดินทัพทางบกมุ่งไปตีทัพพม่าที่เมืองนครศรีธรรมราช แต่พม่าไม่ถอยหนีออกจากเมืองนครศรีธรรมราชไปก่อนแล้ว พระองค์จึงยาดราทัพเรือจากเมืองไชยาไปยังเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อทรงทราบวาท้าพม่าแตกหนีไปโดยสิ้นเชิงแล้วก็ทรงเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะทรงปราบปรามหัวเมืองมลายูต่อไป จึงยกทัพเรือไปและยกพลขึ้นบกไปตีเมืองปัตตานีได้แล้ว เจ้าเมืองไทรบุรีตรังกานู ก็เกรงกลัวยอมอ่อนน้อม หลังจากเสร็จราชการทัพครั้งนี้ กรมพระราชวังบวร ฯ ได้เสด็จกลับพระนครโดยทางชลมารคถึงพระนครเมื่อเดือน 11 (พ.ศ. 2329) รวมเวลาเสด็จไปราชการทัพครั้งนี้ 7 เดือน (พลเรือตรี แชน บิจูซานนท์, 2509 : 244-247) จากการยกทัพไปเพื่อป้องกันประเทศครั้งนี้ กรมพระราชวังบวรฯ ได้ทรงพระนิพนธ์คำกลอนนิราศในตอนยาดราทัพออกจากพระนครไว้ ทรงกล่าวถึงคนประจำเรือในสมัยนั้นว่าใช้ทั้งฝรั่งและแขก...ฝรั่งคงเป็นชาติโปรตุเกสซึ่งเป็นทหารปืนใหญ่แขกชั้นหัวหนามีตำแหน่งเป็นสร้ง นอกนั้นคงเป็นพวกกลาสิใช้ใบแล่นเรือและแจวเรือ ปืนหน้าเรือพระที่นั่งมี 2 กระบอก เป็นปืนจ่ารง (ปืนใหญ่ทหารราบใช้ลาก) และปืนรายแคม เป็นปืนขนาดสองนิ้วครึ่งพลประจำเรือพระที่นั่ง

สวมเสื้อและหมวกสีแดง เรือรบในกระบวนมิ่งแสดงหมวดและกองแบ่งออกเป็นสีต่างๆกันเช่นสีเหลือง เขียว แดง แสด และขาว ประจำลำตามแบบการจัดกระบวนทัพครั้งโบราณ (กรมยุทธการทหารเรือ, 2520 : 27)

การปรับปรุงงานด้านกำลังรบทางเรือ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรือรบในสมัยกรุงธนบุรีได้ตกทอดมาถึงในรัชกาลของ พระองค์จนหมด แต่เมื่อเทียบกับจำนวนเรือในสมัยอยุธยาแล้วนั้นว่ายังน้อยอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือเพิ่มขึ้น ทั้งเรือรบทางลำน้ำและเรือรบทางทะเล สำหรับจำนวนเรือรบทางทะเลที่มีอยู่ในสมัยนั้นมีจำนวนดังปรากฏ หลักฐานในพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ว่า ...องเชียงสือบอกข้อราชการศึกเข้าไปเมื่อใด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะ ยกทัพออกมาช่วย แต่จะไปทางบกนั้นไกลมาก ครั้นจะให้ไปทางเรือเล่าเรือรบที่กรุงมี 70 – 80 ลำ บรรทุกไพร่พล ได้น้อย ถ้าองเชียงสือว่างศึกแล้ว คิดต่อเรือกลไฟให้สัก 60 – 70 ลำ กับเรือกลไฟอย่างดีสำหรับเป็นเรือพระที่นั่งเข้าไป ถวาย... (พงศาวดารรัชกาลที่ 1 อ้างในกรมยุทธการทหารเรือ)

ใน พ.ศ. 2334 องเชียงสือได้จัดส่งเรือรบ คือ เรือกลไฟ (พลเรือตรี แชน ปัจจุบันสนท) ที่เกณฑ์ให้ต่อเข้ามา ถวายเป็นจำนวน 70 ลำ โปรดเกล้าฯ ให้เอาเก็บไว้ที่แหลมบางอ้อ เรือดังกล่าวนี้เข้าใจว่าเป็นเรือขนาดย่อมใช้ เดินทางตามชายฝั่ง ดังนั้น พอจะอนุมานได้ว่าเรือรบประเภทเรือเดินทะเลที่เป็นเรือหลวง และเป็นเรือขนาดย่อม ในรัชกาลที่ 1 นั้น มีประมาณ 150 ลำ (พลเรือตรี แชน ปัจจุบันสนท : 154) ส่วนเรือรบขนาดใหญ่ก็คงมีจำนวนไม่ มากนัก และมักจะนำไปใช้ในการค้าขายกับต่างประเทศ

นอกจากนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เริ่มมีการขุดคลองในฝั่งพระนครมากขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้มีการต่อเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ รวมไปถึงเรือขบวนต่างๆขึ้น มีการจัดขบวนแห่เรือรอบพระนคร เพื่อเป็นการสนุกสนานเอิกเกริกมาก หลังจากประเทศได้รอดพ้นศึกสงคราม (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักร พงษ์. 2504 : 108-109) ในช่วงนี้รูปแบบของเรือจึงไม่ได้มีพัฒนาการขึ้นมากนัก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับการพัฒนากองทัพเรือ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประเทศไทยได้ฟื้นฟูการติดต่อกับฝรั่งชาวยุโรป อีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้การเดินเรือเพื่อค้าขายของไทยกลายเป็นกิจการขนาดใหญ่ เห็นได้จากที่ จอห์น ครอบเฟอร์ต พุตของเจ้าสำเร็จราชการอังกฤษ กล่าวไว้ว่า กรุงเทพฯ เป็นท่าเรือใหญ่โตแห่งหนึ่งทางภาคเอเชีย หากไม่นับเมือง ท่าเรือของประเทศที่มีอยู่ในความยึดครองของยุโรปแล้ว ... (จดหมายเหตุของจอห์นครอบเฟอร์ตอ้างในพลเรือตรี แชน ปัจจุบันสนท: 52) เมื่อการค้าทางทะเลเจริญรุดหน้า สามารถทำรายได้เข้าสู่ท้องพระคลังเป็นจำนวนมาก ทำให้ ประเทศมีกำลังรบทางเรือเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะเรือสินค้าเหล่านั้นใช้เป็นกำลังสำคัญในยามสงครามอีกด้วย สำหรับ จำนวนเรือรบในสมัยนี้ครอบเฟอร์ตได้บันทึกไว้ว่า มีเรือสำเภาอยู่ในแม่น้ำถึง 70 ลำ ขนาดบรรทุกได้ 1.600 หาบขึ้นไป จนถึง 15.000 หาบ เป็นเรือหลวง 2 ลำ เป็นเรือของเจ้านายและข้าราชการไทยอีก 20 ลำ นอกนั้นเป็นเรือของ พ่อค้า (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505:140) เรือหลวง 2 ลำที่กล่าวถึง คือ เรือมณฑลพระนครเป็นเรือ

กำปั่นหลวงใช้ไปค้าขายถึงเมืองสิงคโปร์และมาเก๊า และเรือเหราข้ามสมุทร เป็นเรือหลวงใช้ค้าขายเช่นเดียวกันเรือทั้งสองลำนี้เมื่อติดอาวุธปืนแล้วก็จะนำมาเป็นเรือรบได้

กล่าวได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ ได้มีการต่อเรือใหม่ทั้งหมด และได้คิดแบบเรือขึ้นใหม่ ด้วยสาเหตุที่ทางฝ่ายเขมรและญวนรวมกำลังกันจะมาตีเมืองพระตะบอง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรัชภิไธยได้เสด็จคุมกองทัพไปตั้งรักษาเมืองพระตะบอง และได้เห็นแบบอย่างเรือรบญวนซึ่งเป็นเรือแจวลำละ 24-25 แจว มีเก๋งทั้งสำหรับนายทัพเรืออยู่ตอนท้ายเรือ จึงได้นำแบบของเรือรบประเภทนี้มาพัฒนา และนำมาต่อขึ้นใช้ในกรุงเทพฯ หลายลำ ซึ่งจะเห็นว่าการเดินเรือค้าขายของสยามเองก็มีความเจริญไม่แพ้ชาติอื่น มีการใช้เรือสำเภาจีนเป็นพื้นฐาน(พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2504:117)การค้าทางทะเลได้รับความเอาใจใส่ส่งเสริมอย่างมากโดยมีกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)ทรงกำกับกรมท่าและด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ทำให้การค้าในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรือง มีเงินกำไรเข้าท้องพระคลังปีละมากๆและผลพลอยได้ที่สำคัญก็คือเรือสินค้าเหล่านั้นจะเป็นกำลังแก่กองทัพเรือของประเทศในยามสงครามอีกด้วย ทำให้ในสมัยนี้ การป้องกันประเทศทางด้านการทะเลจึงมีความมั่นคงกว่ารัชกาลก่อนๆ

การจัดเตรียมกำลังป้องกันทางน้ำในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

การสร้างป้อมปราการในสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงเล็งเห็นถึงภัยคุกคามทางน้ำ ด้วยเหตุที่เมืองหลวงอยู่ใกล้ปากอ่าวทะเลมากขึ้น ทรงให้มีการสร้างป้อมปราการขึ้นเป็นจำนวนมากในบริเวณเมืองสมุทรปราการ (อุทุมพร เกื้อสุวรรณ. 2551:12)ซึ่งถือว่าเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญที่ข้าศึกทางทะเลจะต้องมาพบเจอก่อนจึงจะมุ่งเข้าสู่เมืองหลวงได้ ทรงเน้นการป้องกันเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีการสร้างป้อมวิหิตาคมขึ้นและต่อมาในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ ได้สร้างป้อมปราการเพิ่มขึ้นตลอด 2 ฟากฝั่งแม่น้ำ รวมแล้ว 9 ป้อม (กัญญิกา ศรีอุดม, 2553: 72-73) ส่วนด้านการพัฒนากำลังรบทางเรือ จะไม่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงมากนัก รูปแบบอาจยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยา แต่ยุทธศาสตร์ในการป้องกันภัยทางทะเลเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยปากอ่าวทะเลเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ราชนาวีสยาม หรือกองทัพเรือสยาม ได้ถือกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีความสัมพันธ์และความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กันไปกับการค้าทางเรือ (ซึ่งในอดีต การค้าทางเรือถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับรัฐเป็นอย่างมาก) โดยมีบทบาทในการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และด้านสัมพันธ์ไมตรีต่อชาติต่างๆ ทั้งประเทศขนาดใหญ่ เช่น จีน และกลุ่มประเทศจากทางยุโรปเป็นชาติแรก โดยมีพาหนะก็คือ “เรือสำเภา” ในยุคนี้จึงถือว่าการพัฒนาการ การต่อเรือเพื่อการค้าที่มีบทบาทและความสำคัญของกองทัพเรือเป็นอย่างมากเช่นกันในด้านการจัดกำลังกองทัพเรือ ในยุคนี้ยังมิได้มีการแบ่งแยกกำลังทางบกและทางเรืออย่างเด่นชัด การสู้รบเป็นเพียงการรบโดยใช้เรือรบสำหรับใช้ในแม่น้ำลำคลอง หรือ เป็นเรือขนาดเล็ก ในการป้องกันการถูกลักลอบมากกว่าการใช้เรือรบสำหรับรบในทะเล หากเกิดศึกสงคราม บรรดาเรือสินค้าที่ใช้ทำการค้าเหล่านี้ ก็สามารถแปรเปลี่ยนสภาพมาเป็นเรือรบ หรือเรือช่วยรบได้เช่นกัน อันถือเป็นยุคการถือกำเนิดของราชนาวีสยาม

ส่วนของบทบาททหารเรือในสมัยอยุธยา ยังมีให้มีการแบ่งแยกออกจากทหารบก อันเนื่องจากชาดผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางยุทธวิธีทางเรือ บทบาทของทหารเรือจึงเป็นเพียงแค่การสนับสนุนยุทธวิธี สนับสนุนกำลังพลหลัก หรือสนับสนุนขบวนเสด็จของผู้นำทัพ เมื่อถึงจุดหมายแล้ว กำลังพลส่วนที่เป็นทหารเรือก็สามารถปฏิบัติการในภารกิจของทหารบกได้ทันทีเช่นกัน

ด้านการพัฒนากำลังรบทางเรือในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ ยังเป็นการต่อเนื่องการพัฒนาทางเรือมาจากสมัยธนบุรี พระองค์ทรงให้มีการต่อเรือเพิ่มขึ้นทั้งเรือรบทางแม่น้ำและเรือรบทางทะเลเพื่อการยกทัพไปสู้รบป้องกันประเทศ โดยมีการบรรจุแต่งตั้งคนประจำเรือจากฝรั่งและแขกในการเป็นผู้ควบคุมเรือและการสั่งการในตำแหน่งหน้าที่ในเรือรบ นับว่าพระองค์ฯ ทรงเป็นกษัตริย์ที่นำการเปลี่ยนแปลงในการกระตุ่นเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในการพัฒนากองทัพเรือ ในการเรียนรู้และพัฒนาการใช้เรือ โดยได้รับการเรียนรู้และพัฒนาการใช้เรือจากชาวต่างชาติในสมัยนั้น

นอกจากนั้นในสมัยของพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ ซึ่งเป็นยุคของการฟื้นฟูทางการค้าขายกับฝรั่งชาวยุโรป การพัฒนาเรือสินค้ามีความเจริญรุ่งเรือง มีการใช้เรือสำเภาจีนในทางการค้าจนเจริญรุ่งเรือง และยังสามารถนำมาดัดแปลงเป็นเรือรบในยามสงคราม เป็นยุคที่เรือมีการพัฒนาการต่อเรือใหม่ทั้งหมด มีการคิดแบบเรือขึ้นมาใหม่ โดยดัดแปลงมาจากเรือรบของญวน ในการนำมาเป็นเรือรบ ตลอดจนมีการสร้างป้อมเพิ่มเติมขึ้นจากสมัยของพระองค์ฯ อันเป็นการแสดงถึงวิสัยทัศน์อันชาญฉลาดในการทรงเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ชาวตะวันตกหลังไหลมาสู่ตะวันออกมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง มีการมาค้าขาย เจริญสัมพันธไมตรี ตลอดจนแสวงหาอาณานิคมจากชาวตะวันตก ทำให้พระองค์ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมียุทธนาวีที่แท้จริงไว้ป้องกันประเทศและได้เริ่มทำนุบำรุงกองทัพเรือ มีการต่อเรือกำปั่นใบตามแบบตะวันตกขึ้นหลายสิบลำเพื่อใช้เป็นเรือรบและยังได้เสริมกำลังป้องกันรักษาฝั่งทะเลด้วย จึงนับว่าการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์การรบทางทะเลเริ่มปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในการพัฒนาการราชนาวิสัยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวอันนำไปสู่แนวคิดและการพัฒนากองทัพเรือในปัจจุบัน โดยอาศัยประสบการณ์ สถานการณ์ ตลอดจน บทบาทการพัฒนา กองทัพ ฯ บนพื้นฐานของร่องรอยทางประวัติศาสตร์การพัฒนาการแห่งราชนาวิสัย อันควรจดจำและจารึกไว้ให้แด่อนุชนคนรุ่นหลังได้จดจำ สืบไป

References

- กรมยุทธการทหารเรือ. (2520). **ประวัติเรือรบไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- กรมศิลปกร. (2507). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 23 ตำราการเกณฑ์ทหารไทย**. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- กระทรวงกลาโหม. **ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม 8 เมษายน 2430 ถึง 9 เมษายน 2496**. พระนคร : โรงพิมพ์แผนที่ทหาร. ม.ป.ท.
- กัญญิกา ศรีอุดม และคณะ. (2506). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับ ทิพากรวงศ์ (ข้าบุนนาค) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (2553) พร้อมคำอธิบายเพิ่มเติม**.

- กรุงเทพมหานคร : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ทรงศรี อาจอรุณ. (2506). **สิทธิสภาพนอกอาณาเขต**. พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- บาทหลวงเดอซัวซี. **จดหมายเหตุรายวัน**. แปลจาก Journal du Voyage de Siam ของ M.de Choisy โดยหลวง
- สันธานวิทยาสีห์ (กำจาย พลากร). พระนคร : โรงพิมพ์แผนที่ทหาร. ม.ป.ท.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2504) **เจ้าชีวิต พงศวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี**.
- กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟรีเวอร์บุคส์ จำกัด.
- พระยาศรีภริปริชา. (2463). **นิพนธ์ของพระยาศรีภริปริชา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท.
- พล.ร.ต. แชน ปัจจุสนน. (2509). **ประวัติการทหารเรือไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ
- พล.อ. สายหยุด เกิดผล. (2525). **ประวัติกองทัพไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
- กรมแผนที่ทหาร.
- พันตรี ดำเนียร เลเชกุล. (2496). **บันทึกประวัติกองทัพบกไทย**. กองทัพบกพิมพ์แจกในงานถวญ พระราชทาน
- ณ วัดโสมนัสวิหาร .
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2426) **ตำนานเรือรบไทย** พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2507) **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 3 ภาค 6**. พระนคร :
- สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2**. พระนคร : โรง
- พิมพ์คุรุสภา.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1**. พระนคร : โอ
- เดียนส์ไตร์.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ.(2475).**ไทยรบพม่า**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- สมจัย อนุมานราชชน. (2493). “**การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา**”. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม.
- อุทุมพร เกื้อสุวรรณ. (2551) . **การศึกษาฐานรากของกำแพงเมืองและป้อมปราการในกรุงรัตนโกสินทร์**.
- วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร บัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- H. Warrington Smyth.(1898). **Five years in Siam**. Vol. I London: John Murray Albermarle.
- John Crawford. (1830). **Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin china**. Vol.I.
- London : Henry Colburn and Richard Bentley.